

sedéssel ünnepeltük. De munkáját új pozíciójában csak elkezdni tudta, október 23-án eltávozott, elvitte a Sors különös tragédiájából az a betegség, amelynek pathológiájával életének utolsó esztendejében oly kimerítően foglalkozott.

Tudományos munkássága, mely a magyar és német szaklapok révén általánosan ismert, nevét híressé, naggyá tették. Egyénisége annyira gazdag volt ismeretekben és problémákban, hogy féltékenység nélkül szórta tanítványai között, akiknek nem főnöke volt, de megértő barátjuk, aki szeretettel tanította, biztatta és irányította, édes fiainak tekintette őket. A magyar orvos-társadalom: büszkeségét, mi, tanítványai: fejlődésünk felett féltő gondossággal virrasztó apánkat siratjuk Benne.

(Szeged.)

Hainiss Elemér.

BUDAPESTI FILOZÓFUSOK.

A nyugati filozófia helyzetére nézve, ma két tény különösen figyelemre-méltó. Az egyiket abban kell látnunk, hogy az autonóm, azaz minden keresztény-középkori tradíciótól elszakadt filozófia, amely ugyan még nem egészen Descartes-al, de minden esetre Descartes óta fokozatosan kifejlődött, mindinkább saját célkitűzéseitől távolodni, széttagolódni-bomlani kezdett. Ez a széttagolódási processzus vagy pozitív, vagy negatív irányban megy végbe. Ahol az utóbbi eset áll fenn, ott a filozófia láthatóan egy *tragicizmus* felé evez, mely a Calvin-féle teológia visszáját képezi. Scheler, Unamuno, Berdjajew és némely mások tragicizmusát úgy tekinthetjük, mint Karl Barth és csoportja dialektikus teológiájának pendant-ját. És ez a tragicizmus semmiképen sem szorítkozik csupán csak a filozófiára. Hermann Hesse és Thomas Mann a legjobb tanuk rá, hogy a szépirodalomban is mindinkább teret hódít. A forma maga is, bármily megvesztegető különben, ezeknél a férfiaknál az általános széttörlésztő munka szolgálatába áll. Itt mintegy a halál ijesztően szép maszkjává válik, mint azt Hermann Hesse *Pusztai farkas*-költeményei és Thomas Mann novellája — a *Halál Velencében*, vagy a *Vardzshegy* című regénye — bizonyítják.

Azonban ott, ahol a filozófia bomlási processzusa pozitív eszmei irányban megy végbe; láthatóvá válik, hogyan rombolják egymást lassan a szkepszis és a relativizmus és mint törekszik minden gondolat arra, hogy az autonóm filozófia célkitűzéseit lassanként ismét felemelje és olyan régióba irányuljon, amely némileg rokon azzal az objektív léteszmével, amelytől Descartes, Spinoza és Kant óta eltávolodtunk.

Különösen feltűnő azonban, hogy ezzel az utóbbi jelenséggel még egy második tény is van összefüggésben. Talán a következőképpen lehetne ezt jellemzi: A Nyugat felbomlásban lévő autonóm filozófiáját lassanként, a legkülönbözőbb oldalakról, mind szorosabban kerítik be; az antik-középkori léteszme mindig erősebben kifejlődő kritikai és egyszersmind újrafelépítő aktivitása jelentkezik a nagy nyugateurópai dekadens terület szélein. Már ma ki lehet mondani az alapos reményt, — ha némiképpen szabadulni tud az ember a kornak majdnem általános pesszimizmusától s nem hagyja, hogy szemeit ez a pesszimizmus elhomályosítsa, — hogy a kornak ez az átcsapása a következő évtizedekben mindig intenzívebben lesz érezhető, feltéve természetesen, hogy a még substantiaerős szellemi rétegek ebben a történelmi pillanatban, felelősségteljes missziójuknak mindjobban tudatára ébrednek.

A bekerítési akció, a már régen túlhaladottnak tekintett *objektív léteszmé* részéről, ma már mindenütt tisztán látható. A gyűrű, mely nyugatról, délről és keletről övezni kezdte a vérszegénységében sorvadó nyugati liberalizmus dekadens területét, minden nappal erősebb és zártabb lesz. Ha nem tévedek, a nagy párharc, amely ma nálunk mindenhol autonóm filozófia és keresztény szellem között, üressé vált liberalizmus és substantiaerős hit között folyamatban van, a francia intelligenciában vette kezdetét.

Franciaországban Voltaire szarkazmusára egy Renan iágy, elégikus historizmusa következett. És éppen ez a kétségbeesett szentimentalizmus, egy erőteljes lökessel, az intelligencia oly sok rétegének a régi hagyományhoz való visszatérését segítette elő. Éppen Franciaországban, ahol a kétségbeesés — már 1870 után nemsokára — a legérzékenyebben vált érezhetővé, hogy azután hirtelen átcsapjon az ellentétbe: „une désolation qui s'achève dans la prière“ (kétségbeesés, mely imában végződik). Franciaországban Paul Bourget és Joris Karl Huysmans óta sok, dekadenciába belefáradt lélek lépett Durtal-nak, Huysmans ismert regényei ama hősének útjára, aki az *A Rebours* élvezet-hajhászó Des Esseintes-jéből, az *En Route* trappistanövendékévé alakul át. Franciaországban Renan követői közül sokan érezték a megértés titokzatos, szívenütő hatását („le coup magique de la conversion“), Huysmans hőséhez, Durtal-hoz hasonlóan, hogy azután hosszú küzdelmekben az értelem és hit meghasonlását, az akarat feláldozásával egyengessék el. S ez teljesen érthető is. Mert Ars néhai plébánosa (hogy a francia nép csodálatos alakjai közül csak egyet említsünk) nem hiába apostolkodott 44 éven át ennek a népnek a szolgálatában. Franciaország szentjei az ő helyettesítő áldozatukkal, észrevétlenül, belülről győzték le Voltaire keserű szarkazmusát és Renan lágy historizmusát. Így lett Franciaország katholicizmusa, vagy helyesebben a francia intelligencia katholicizmusa olyas valami, mint a nyugat kezdődő regenerálódásának összejtje. Franciaországból kiindulóan ez az új mozgalom azután lassanként a többi román államra, így első sorban Olaszországra is átterjedt s azután csakhamar a régi limeshatáron túlra Németországra és Ausztriára is mind érezhetőbben érték át rezgéseit.

Hasonló módon nyúl bele most már néhány év óta bizonyos orosz intelligencia-rétegek keresztény gondolkozása a nyugati szellemi mozgalom káoszába. Berdjajew ugyan még a megalkuvókhoz tartozik, azokhoz a túlokos kompromisszumosokhoz, akik azt hiszik, hogy az autonóm gondolkozásmód Prometheus-ideálja és az ókor odaadás-ideálja között hidat lehetne verni. Így Berdjajew bizonyára azt hiszi, hogy a luciferi tettek zsenialitását és a keresztény szentséget egymással kibékítheti. Ez azonban egyszersmind merész és félrevezető is. És épp ezért éppen olyan határozottan visszautasítandó, mint Barès és Maurras sokat emlegetett politikai katholicizmusa, akik egy lelki magatartás gyümölcseit le akarják aratni, anélkül, hogy a lelkiületet komolyan vennék. Ez egyszersmind *A* és *Non-A* is volna, tisztességtelenség és hűtlenség, amelynek ott nem lehet helye, ahol a legvégső döntésért folytatott harcról van szó.

Van azonban Berdjajew mellett az orosz gondolkozóknak egész sora, akiknek valóban komoly a célja. Itt csak Bulgakow-ra utalunk, akinek német fordításban előttünk fekvő könyve — *A filozófia tragédiája* (Reichel-kiadás, 1927) — minden fenntartás nélkül ismét a hit filozófiáját hirdeti. A filozófia tragédiája Bulgakow-nál nem jelent egyet a filozófia tragédiájával általában. Sokkal inkább jelenti: a nyugati, autonóm, pelagianikusan-elvilá-

giasodott, abszolút deduktívan értelmezett, a tudást szentségtelenül követelő értelmi filozófia tragédiáját. És így igen komoly, igen mélyreható kritika az, amelyet Bulgakow ezen különös álláspontjáról a nyugati filozófia felett, egész kiterjedésében Spinozától Kanton át Hegelig gyakorol. Könyve tehát ezzel a bekerítési akcióhoz csatlakozik, melynek bemutatását itt röviden megkíséreltük.

*

Délkeleten a katolikus eszmének egy egészen különös hatóterét kell felkeresnünk: Ausztriában. Az, hogy Bécs és Páris között bizonyos szellemi rokonság áll fenn, egészen érthető. Mindketten évszázados központjai a katolikus tradíciónak, amint egyébként mindketten a felvilágosodás mozgalmanak is központjai lettek. De abban is bizonyos analógiát mutatnak, hogy már korunk nagy átalakulása előtt mindketten kiküldötték intelligenciájuk pionírjait: Voltaire és Renan szelleme ellen. Amik Párisban Paul Bourget, Paul Claudel, Joris Karl Huysmans voltak, az volt pl. Hermann Bahr Bécsben. Ő is régen bejárta már Durtal útját, még mielőtt az intelligencia szélesebb rétegei erre az útra szánták volna magukat.

A katolikus Ausztria azonban egészen különös módon nyúlhatott bele korunk filozófiai regenerálódási mozgalmába. Hiszen csak most kezdik világosabban áttekinteni azt, ami 1900 óta, sőt talán a múlt század 70-es éveitől, a német filozófiában egész lassan haladó átalakító munka tekintetében történt katolikus körökben. Bizonyosan sok helyütt hálátlanok és meg nem értők az iránt, ami bizonyos osztrák gondolkodók befolyása alatt történt. De el fog jönni az idő, amikor világosan elismerik majd azt a hatalmas lökést, amely a filozófiában szinte észrevétlenül ment végbe és amely a problémákat a *kantianizmustól* az *antik-középkori ontológia* irányába eltolta. Sőt talán rendkívül előnyös volt erre a mozgalomra nézve, hogy mintegy kryptogamszerűen ment végbe. A középkori léteszme részéről jövő közvetlen akció ellen a *kantianizmus* természetesen minden rendelkezésére álló eszközzel védekezett volna. Így azonban mintegy észrevétlenül lepték meg a régen túlhaladottnak vélt eszmék és lépésről-lépésre szorították ki szubjektivistikus pozíciójából.

Ha azonban az ember egyszer áttekinti ezt az egész teljesen titokban végbement akciót, akkor a legnagyobb csodálkozással kell ismét megállapítania, hogy néha egyetlen embernek csöndben alkotott műve mint nyer a korszakos fejlődés egy bizonyos áttörési helyén majdnem százados jelentőséget. Bernard Bolzano neve, Husserl *Logikai vizsgálódásai* óta közzsájon forog. De vajjon ki ismerte Bolzano-t, amikor évtizedes, a logika terén folytatott csendes munka után 1848-ban Prágában a tollat letette? És ki gondolta volna, hogy ennek a katolikus papnak és rendkívül egyszerű gondolkozónak kutató munkája — hirtelen, a századforduló táján — a német filozófiában forradalmat fog kelteni? Ő maga, életében nem nagyon törekedett munkái kiadására. Néhány barátja adta ki tudománytanának négy kötetét 1837-ben Sulzbachban. Ez volt az a mű, amelyben Bolzano a *Satz an sich*-, a *Vorstellung an sich*- és a *Wahrheit an sich*-ről szóló tanaival a logika nagy reformját bevezette, amely azonban a valóságban a filozófia reformját általában jelentette. Mert ez a tan alapján véve nem pusztán tiltakozás volt a logikában való pszichologizálás ellen. Sokkal inkább tiltakozás volt benne általában a kantianizmus ellen. És uta-

lás volt benne arra, hogy a filozófiai problematikában ismét követelni kell a visszatérést az öntudatról a létezés-re. És így már Bolzano élete munkájában végbement az a nagy tengelyfordulás a szubjektumról az objektumra, amely ma egész korunk számára az új kultúrmozgalom szállóigéje. Bolzano egy genealogiai sorozat kezdete lett, amelyet a következőképpen lehetne rövid formulában kifejezni: Bolzano genuit Brentano, Brentano genuit Meinong—Husserl, Husserl genuit Scheler—Nikolai Hartmann. De természetesen itt már megakad az ember. Mert Ausztria *brentanizmusa* német talajon időközben nagyon rossz fordulatot vett. Scheler időközben saját munkáját ismét semmivé tette és Nikolai Hartmann objektivistikus ismeretelmélete háttérül a postulatorikus atheizmust leplezte le. Irracionalitás-tézise oly messzire ragadta őt, hogy végül a tárgy viszonya az abszolút létezőhöz a szellem számára egyáltalán materiális felismerhetetlenségi okká lett. És ezzel ismét Kant tanaitól Spinoza filozófiájára tértünk volna vissza. Az idealizmus a kantiánusok formájában ugyan el van intézve, de az abszolút *Ding an sich*, mint vak hatalom, fenyegetően emelkedik a lét háttérében és így a helyett, hogy előre jutottunk volna, ezen az oldalon még csak jobban visszavettünk.

*

Mi következik azonban az utolsó évtizedek mindezen tapasztalataiból? Azt hiszem, végül egyszer nyíltan ki kell mondanunk. Az eredmény t. i. az, hogy a modern filozófia saját erejéből nem tud többé kijutni abból a zsákutcából, amelybe jutott. Ha ez lehetséges lenne, akkor a Bolzano—Brentano—Husserl-akciónak végül is kielégítő eredményhez kellett volna vezetnie. Mi marad tehát hátra? Csak az az egy, hogy Bolzano eszméit végre egyszer *katholikus gondolkodók* karolják fel és a kantianizmus veszélye nélkül saját eszmei irányában vezessék tovább. Itt van azonban az a pont, amelynél a *katholikus gondolatkeletkezés* egy újabb körére Bolzano eszméivel kapcsolatban fel kell hívni a figyelmet. Szándékosan mondom, hogy erre a körre figyelméztetni kell. Hogy mennyiben fogadhatók el új gondolatképződései, hogy a további fejlődésre nézve mennyiben tekinthetők gyümölcsözőknek vagy vitathatóknak: azt az ilyen új gondolatképződésben érdekeltek kritikájára kell bízunk.

A két budapesti filozófusról, Pauler Ákosról és Brandenstein Béla bárórol van szó. Mindkettő a legszigorúbb értelemben *katholikus gondolkodó* és mindketten Bolzano-ból indulnak ki s emellett a Husserl-féle phänomenológia hatásait is fölvelték magukba. Kettőjük között különben a következő jelentékeny különbség is fennáll. Pauler Ákos, Brandenstein Béla mestere; közelebb áll Bolzano *Wahrheit an sich*-tanához, mint tanítványa. Ez utóbbi ebben az egy pontban, amely természetesen igen lényeges pont, Bolzano-n és Pauler Ákoson is túlhalad. De Brandenstein mesterének és Bolzano-nak igazság-realizmusától egyformán eltávolodik és gondolkozásában inkább Aristoteles felé orientálódik. És még egy másik momentum is feltűnik rajta. Brandenstein rámutat arra, hogy a középkor trinitológiai irodalmában a legfinomabb fogalmi megkülönböztetéseket lehet tanulmányozni. Ez nagyon jellemző, mert azt mutatja, hogy Brandenstein kezdettől a finomabb szellem-metafizikai érdeklődést tanúsítja. Nem ok nélkül fedezhető fel nála különös előszeretet Fichte iránt, akitől fontos kategóriákat át is vett. Ma is igazolható még, hogy a német idealiz-

mus képviselői közül éppen Fichte az, aki a szellem metafizikáján a legmélyrehatóbban töprengett.

Pauler Ákos magyarul ír. Szerencsére a múlt évben munkáinak egyike német fordításban is megjelent. Ennek a könyvnek a címe: *Grundlagen der Philosophie* (Walter Gruyter kiadása, Berlin, 1926, 348 l.). Ez a mű egyike a legkitünőbb bevezetéseknek, mert megvan az az előnye, hogy mindent átfogó és rendkívül világos. És megvan az a további előnye, hogy a hagyományra és Bolzano-ra való támaszkodása ellenére rendkívül eredeti és önálló. Sőt némelyik részében a legjobb értelemben vett teremtő munka. Nemcsak érinti a kérdéseket, nem csupán felgöngyölti a problémákat, hanem tovább is viszi őket a megoldások felé. A fejezetekhez csatolt történelmi kitérésekben ugyanezt az alkotó eredetiséget árulja el. Az embernek igazi öröme telik ezekben a történelmi kitérésekben. Nála nem találunk semmit a lágy *hisztorizmus*ból. Itt férfias szellem beszél, aki bár tisztelettel viseltetik a gondolkozás története iránt, mégsem engedi saját gondolkozói lelkiismeretének gerincét meggörnyedni a történelem előtt. Alkotó már ott is, ahol a legújabb principiumokból levezetve tagozza a filozófia fő problématerületeit. A filozófiai gondolkodás öt nagy alapterületét ismeri: logikát, etikát, esztétikát, metafizikát és ideológiát. A felosztás okát nála magánál lehet nyomozni s az ember azt találja, hogy itt a gondolatok valóban maguktól ebben a felosztásban és ebben a zártságban jelentkeznek. A részletekben — a logikában és az ideológiában — fedezhetjük föl a legtöbb önálló további munkát. Különösen abban a részben, amit ő *ideológiának* nevez. Itt valóban: átfogó *tárgyteóriává* építik ki a phänomenológiát. Különösen tanulságos a subsistentia különböző módjairól szóló fejezet, amelyben rendkívül szerencsésen épít tovább régi aristotelesi gondolatokat.

Még egy másik momentumra kell röviden utalnunk. T. i. kitűnik, hogy Pauler Ákos a filozófia öt alapterületét, melyet megkülönböztet, ismét teljesen egységes principiumok szerint tagozza. Ez egész művének különös szilárdságot és zártságot kölcsönöz. Nézete szerint minden tudománynak négy alapproblémája van, amelyek mindenütt egységesen, minden sajátlagosan keresztülhúzódnak: 1. az alapelemeké, 2. a relációké, 3. az osztályoké vagy kategóriáké és 4. az abszolútum problémája. Ez a négy probléma visszavezethető az identitás, a koherencia, az osztályozás három logikai alapelvére és a belőlük levezetett korrelativitásra. Minderre csak futólag mutatunk rá. Aki a könyvet tanulmányozásra kezébe veszi, azonnal el fogja ismerni, milyen sok új szellemi országot nyit meg ez a derék filozófiai munka.

Egy hiánya mégis van Pauler Ákos gondolati rendszerének és ez, mint már említettük, túlságosan merev ragaszkodása Bolzano *Wahrheit an sich*-tanához. Ez theizmusa ellenére is ebben az egy tekintetben a Kant utáni logizmus némely képviselőihez közelíti.

*

Itt van azután az a hely, ahol tanítványa — Brandenstein Béla — szokatlan teremtő erővel nagy mesterének művét eredeti módon folytatja.

Ennek a fiatalos gondolkodónak egyébként ránk, németekre nézve egy egészen különös előnye van; t. i. német nyelven ír és így a német kultúrmunka köréhez csatlakozik. Onnan magyarázható ez, hogy nagyatyai részről német leszármazású. A von Brandensteinok ma is élnek Thüringiában. Egyébként protestánsok. A mi filozófusunk nagyatyja azonban 1848-ban Magyarországra vándorolt be s ott katolikus magyar nőt vett feleségül. Azóta a

Brandenstein-családnak ez az ága katolikus. És Brandenstein Béla élete legnagyobb szerencséjének tartja, hogy egészen katolikus légkörben nőtt fel. Különben észre lehet ezt venni, a legjobb értelemben, filozofálásán. Mert ahogyan ez a férfi filozofál abban, a *katholikus higgadtság* legnemesebb formája nyilvánul meg és a gondolatokat nagy, klasszikusnak nevezhető nyugalommal adja elő. A stílus is hasonló jelleget mutat. Ez a fiatal filozófus olyan egyszerűséggel ír, amilyenhez a filozófiában már régóta nem vagyunk hozzászokva. Néhány furcsaságát, melyek helyenként feltűnnek, annak a rovására kell írni, hogy anyanyelve tulajdonképpen magyar és hogy a német nyelvterület legfelsőbb periferiáján él. Ha gyermekien nagy és szép mivoltát helyenként munkájából kiérezzük, mindig újra arra kell emlékeznünk, hogy szerencsésen öröközt ifjúsága volt. Mindenek előtt két embernek kell hálásnak lennünk, akik ezt a fényes szellemet idáig oly szépen vezették: mestérének, Paule Ákosnak és Schütz Antalnak a budapesti teológiai tanárnak, aki őt teológiai dolgokban mindig meg tudta óvni minden tudományos hibridségtől.

Ez a még igen fiatal gondolkodó eddig csak egy könyvet adott ki, ez a *Filozófia alapvetése* c. művének első kötete (Niemeyer kiadás; Halle, 1926, 599 l.). De talán szabad elárulnom a fiatal szellem majdnem hihetetlen alkotóerejének jellemzésére, hogy ezen az első kötetén kívül már rendszerének négy további kötete kéziratban be van fejezve. A második kötet a *mathematika filozófiáját* tartalmazza kerekded egészben. A harmadik és negyedik kötet a *metafizikát* tárgyalja. A további kötetek az *ethikával* és *esztétikával* foglalkoznak és a *trinitásról* szóló kötet fogja az egészet bezárni.

Már az előttünk lévő első kötet egész világosan elénk tárja gondolatvilágának képét. Brandenstein Béla ezt a kötetet egy rövidre szabott tárgyelmélettel vagy *ontológiával* kezdi. Az ontológiáról való fogalmát azonban nem szabad összetéveszteni az erről a diszciplináról való hagyományos fogalommal. A tárgyelméletben csak a létezésnek a valóságot megelőző elemeivel foglalkozik. A tulajdonképeni valót a metafizikában vizsgálja majd. Nála a tárgy (*Ding*) fogalma minden egyáltalán elgondolható magában foglal. És most a tárgyelméletben a létezésnek a következő három határozományát különbözteti meg: 1. a tartalmat, a tiszta valamit, a tiszta milyenséget; 2. a formát, amely ezt a valamit önmagával szilárd összefüggésbe hozza; 3. az alakulatot, mint a kvantitatív létegyiséget, tehát azt a momentumot, amely egy tárgynak a megszámlálhatóság jellegét adja. Az alak és alakulat talán egyezik azzal, amit a skolasztikában *unum transcendens*-nek és *unum numeri*-nek neveznek. A tartalom, forma és alakulat három határozománya a dolog lényegében hármas egység. Egymással korrelatívok, természetesen a tartalom, forma és alakulat egészen határozott sorrendjében. A tartalomnak van formája és a tartalomnak és formának van alakulata.

A tárgyak azonban különböznek egymástól azon momentum tekintetében, amely rajtuk, mint „sajátos“ előtérbe lép. Három különböző tárgycsoport van tehát: tartalomtárgyak, formatárgyak és alakulati tárgyak. Ennek megfelelően három filozófiai alaptudomány van. A tulajdonképeni tartalomról szóló tant Brandenstein, Aristoteles $\tau\omicron\delta\epsilon\ \tau\iota$ fogalma után, tartalomelméletnek vagy *totiká*-nak nevezi. Az elnevezés furcsa alakjáról lehet vele vitázni: de, amint mondja, egyelőre még nem tudott jobb szót arra találni, amit ebben az elméletben teljesen újonnan felépít. A tulajdonképeni formáról szóló elméletet formatannak vagy logikának nevezi. A tulajdonképeni alakulatról szóló elméletet a matematika filozófiájában építi ki.

A filozófia alapvetésének előttünk fekvő első kötete a tárgyelméleten vagy ontológián kívül, melyről már beszéltünk, még a tartalomról szóló tant vagy *tolikát* is tartalmazza és igen eredeti feldolgozásban a formatant vagy logikát. Az utóbbiban, amely a kötetnek a nagyobbik részét teszi, az a régi óhaj valósul meg, hogy a logikának az ontológia alapvetésén kell felépülnie. Brandenstein Béla e tekintetben komolyan fogott a problémához s különösen érdekes lesz az ő kategória-tanát azokkal a vizsgálatokkal összehasonlítani, melyeket Nikolai Hartmann legújabbán egészen más alapokon kezdett meg.

*

Amennyire lehetséges volt, ebben az új budapesti filozófus-körre való utalásomban minden kritikától tartózkodtam s csak a figyelmet hívtam fel az újabb filozófiának legjobb értelemben vett *katholikus akciómezéjére*. Mindenesetre úgy látszik azonban, hogy a jövőben ennek a körnek eddigi munkásságát megkülönböztetett érdeklődéssel kell követni. Néha-néha húzódoznak a *katholikus filozófia* fogalmától. Vajjon joggal-e vagy sem, az még alapos vizsgálatra szorul. Azt hiszem, nem szabad félni a katolikus filozófusok létezésétől, ha oly termékenyítően és alkotóan lépnek föl, mint ez a két budapesti gondolkodó. Így azt hiszem méltányos, ha a jövőben a katolikus gondolkodók idősebb nemzedéke, mint Baeumker, Ehrle bíboros, Hertling, Geysler, Grabmann, Dyroff, Schneider Artúr, Ettlinger, Wittmann, Mausbach, Switalski stb. mellett és a katolikus gondolkodók ifjabb nemzedéke — Przywara, Guardini, Eschweiler, Jansen Bernát, Hildebrand, Behn, Steinbüchel, Steffes, Demé stb. — mellett ezt a két nevet is felemlítjük: Pauler Ákos és Brandenstein Béla.

(Köln.)

Peter Wust.*)

A LEGNAGYOBB BŰN.

Dans un temps comme le nôtre où la complexité croissante de la vie laisse à peine le temps de lire, où la carte de l'Europe a subi de remaniements profonds et est à la veille d'en subir de plus grands encore peut-être, où tant de problèmes menaçants et nouveaux se posent partout, vous m'accorderez qu'on a le droit de demander à un écrivain d'être autre chose qu'un *bel esprit* qui nous fait oublier dans des discussions vicieuses et byzantines sur des mérites de pure forme, que nous pouvons être envahis d'un instant à l'autre par un double flot de Barbares, ceux du dehors et ceux du dedans.

Marcel Proust, *A l'ombre des jeunes filles en fleurs*, I. 1924 : 44.

Igaza van Császár Elemérnek: nincs *l'art pour l'art* . . . Soha még annyi lelkiismereti problémát nem állított maga elé az irodalom, mint a háború óta. Ha a XVIII. század ideálokat rombolt és a XIX. század új eszményeket propagált, a huszadik század megint visszatér az Ember belső gyötrődéséhez, a morál és az élet konfliktusához, a tizenhetedik századi analizishöz, a Szellem és Anyag harcának tragikus átéléseihez.

Nem az államforma, nem a társadalom berendezkedése áll az irodalom

*) Peter Wust kölni filozófus író, akinek több munkája feltűnést keltett: *Die Auferstehung der Metaphysik, Naivität und Pietät, Dialektik des Geistes*. Folyóiratokban is élénk, főleg kritikai tevékenységet folytat. Az itt közölt tanulmány magyarra fordítását Kappel Gyula dr. végezte. Szerk.